

Eessõna

2017. aasta oli Eesti Rahva Muuseumile nii uude tegevuskeskkonda sisseelamise kui ka võimaluste avastamise ja tulevikusihtide seadmise aasta. ERMi, sealhulgas kahte püsiekspositsiooni, külastas aasta jooksul üle veerand miljoni inimese. Lisaks Eesti püsinäitusele „Kohtumised“ ja soome-ugri püsinäitusele „Uurali kaja“ oli avatud ka Eesti kõigi aegade suurim rahvarõivanäitus „Rahvarõivas on norm. Igal aastaajal“ ja mitmeid väiksemaid ajutisi näitusi. ERMis toimus 230 kultuuri- ja haridussündmust ning muuseum oli avatud ka koostööpartnerite korraldatud konverentsidele ja korporatiivüritustele.

ERMi teadustegevus läbis korralise teadusevalveerimise. Muuseum jätkab teadus-arendusasutusena humanitaarteaduste ja kunstide valdkonnas ka järgmisel seitsmel aastal. Muuseum juhib kahte uurimisprojekti ning on seotud täiendavalt veel mitme rahvusvahelise uurimisprojektiga.

2017. aastasse jäid mitmed tunnustused ERMile ja muuseumi koostööpartneritele. Eesti Sisearhitektide Liidu nelja aastapremia saajate hulka valiti Jan Graps, Ken Ruut ja Anne Määrmann ERMi püsinäituse „Uurali kaja“ arhitektuurse kontseptsiooni ja lavastusliku ülesehituse eest. Eesti Arhitektide Liidu arhitekti aastapremia pälvisid ERMi hoone arhitektid Dan Dorell, Lina Ghotmeh ja Tsuyoshi Tane. Tunnustati ka neid aidanud büroosid ja inimesi Eestis. Soome Reisiajakirjanike Guild valis Eesti Rahva Muuseumi 2017. aasta parimaks välisriigi turismiatraktsiooniks.

Eesti Rahva Muuseumi 61. aastaraamat on pühendatud soome-ugri rahvastele. Teadmine keelesugulusest ja enda kuulumisest soome-ugri rahvaste hulka on juba üle saja aasta olnud oluliseks osaks eestlaste rahvuslikust identiteedist ning on seda ka tänapäeval. Eesti Rahva Muuseum on soome-ugri rahvaste vastu huvi tundnud asutamisest saati ning ERMi aastaraamat on sobiv paik koondamaks mitte ainult meie oma töötajate, vaid ka kolleegide analüüse, mõtisklusi ja kirjeldusi soome-ugri kultuuridest ning nende uurimisest ja representeerimisest.

Koos ERMi uue hoonega avatud püsinäitus „Uurali kaja“, mis tutvustab soome-ugri ja samojeedi rahvaid, on osutunud päris populaarseks ning saanud omajagu tunnustust. Aastaraamatu avaartiklis vaatavad näituse juhtkuraator **Svetlana Karm** (ERM) ning kontseptsiooni autor **Art Leete** (Tartu Ülikool) tagasi näituse tegemise köögipoolele. Esmalt annavad nad ülevaate näitusega seotud arutlustest, selle meetoodilistest ja ideoloogilistest lähtepunktidest. Seejärel käsitlevad ekspositsiooni kontseptsiooni kujunemist ning muuseumikogude seostamist näituse ideega. Lõ-

puks analüüsitakse lahendusi, mida näitusel vaatajate tähelepanu köitmiseks kasutati, üritades seejuures leida head tasakaalu teadusliku sisu ja mängulisuse vahel. Peatutakse ka erinevate näitusetoiakondade, eeskätt teadlaste ja kujundajate koostöö probleemiatikal.

Järgnevaid artikleid ühendavaks märksõnaks on välitööd soome-ugri rahvaste juures. Alustuseks **Indrek Jäätsi** pikem käsitlus Eesti etnograafide uurimisretkedest lõunavepsa küladesse 1960. aastail. Autor võtab luubi alla viis ekspeditsiooni ning vaatlleb neid avaras kultuuriloolises kontekstis. Ta annab ülevaate soome-ugri suuna taassünnist Eesti etnograafias pärast Teist maailmasõda, uurib lõunavepsa ekspeditsioonide akadeemilisi lähtekohti ja eesmärke ning annab päris põhjaliku ülevaate uurimismatkade erinevatest tahkudest. Autor esitab küsimuse nende uurimisreiside mõjust ühelt poolt tollasele Eesti ühiskonnale ning teisalt vepslastele. Ta leiab, et etnograafide huvi vepslaste (ja teiste soome-ugri rahvaste) vastu leidis tollases Eesti ühiskonnas positiivset vastukaja ning toetas nii eestlaste rahvuslikku identiteeti kui ka vepslaste etnilist eneseteadvust.

Tatiana Alybina võtab oma artiklis vaatluse alla meie kunagiste kolleegide Tiia Peedumäe ja Jaan Treiali välitööd Marimaal 1990. aastate algul. Need olid pöördelised aastad, mil paralleelselt ühiskonnaga muutusid ka etnoloogiliste välitööde meetodid ning kasutatav salvestustehnika. Tollaste ekspeditsioonide fookuses olid maride usukombed, mis tegid parajasti läbi taassünni. Marimaalt pärit ning hiljuti samal teemal doktoriväitekirja kaitsnud Alybinale on aines hästi tuttav. Antud juhul keskendub ta usukommete videokaameraga salvestamise spetsiifilistele probleemidele. Autorit huvitavad uurijate ja kohalike elanike suhted ning nende mõju uurimistöö tulemustele. Ta rõhutab, et usueluga tegelev etnoloog peab uuritavatega looma usaldusel põhineva dialoogi, selleks on aga vaja isikuid, kes võiksid toimida vahendajatena ning pikaajalisi ja korduvaid välitööd samades paikades.

Eva Toulouze, kes on juba aastaid uurinud Kaama-taguseid udmurte, kirjeldab oma artiklis üht selle animistliku rahvakillu usurituaali, nimelt sügispalvust, mis on seni pälvinud vähe akadeemilist tähelepanu. Artikkel põhineb autori 2017. aasta välitööl ning annab ülevaate sügispalvusest kolmes udmurdi peres, kes elavad kolmes Põhja-Baškortostani külas. Sügispalvus viiakse läbi lähisugulaste kitsas ringis ning koosneb põhiliselt palvetamisest ja pidulikust ühisest söömisest. Keskseks roaks on puder. Rituaali mõtteks on kindlustada perekonna heaolu ja turvalisus ning sellega tähistatakse üleminekut suveperioodist talveperioodi. Väisatud külades on sügispalvuse pidamise komme täiesti elujõuline. Selle läbiviimisel sõltub palju organiseerijate vanusest ja hõivatuses. Pensionärid saavad sellesse üldiselt panustada enam aega ja energiat kui nooremad tööl käivad inimesed.

Nikolai Anisimov võtab vaatluse alla eripäraste surnute mälestamise kombe *tšekan*, mis on levinud üsna kitsal alal, paaris Udmurtia Vabariigi Kijasovo rajooni külas ning kindlalt seotud kohaliku rahvakalendriga. Artikkel põhineb autori enda poolt aastate jooksul kogutud välitöömaterjalil. Anisimov tunneb kohalikkude traditsiooni hästi, sest on samast piirkonnast pärit. *Tšekan* on mõneti unikaalne rituaal, millel on mitmeid iseärasusi. See toimub vaid liigaastatel, juunikuus ja on pühendatud võõrsil surnud, mujale maetud või enesetapu läbi lahkunud surnutele. Mälestamisega hoitakse ära selliste „eriliste“ surnute muutumine deemonlikeks

hingedeks. Autor sedastab, et rituaal on muutumas ja ühes sellega muutub ka küla sakraalne maastik.

Uuriija ja uuritava vaheliste suhete dünaamika üle arutleb oma artiklis ka **Piret Koosa**. Ta on kümnekond aastat uurinud Komimaa usuelu arenguid, eeskätt üht väikest evangeelsete kristlaste kogukonda, ning lahkab nüüd isiklikele kogemustele toetudes selliste välitöödega kaasnevaid praktilisi ja eetilisi väljakutseid. Autor toob välja kõhklosti ja raskusi, mis tema jaoks usklite uurimisega on kaasnenud, ning kirjeldab oma välitööpartnerite ehk uuritavate usklite tõlgendusi ja suhtumist endasse kui mitteusklikku uurijasse. Teatud kontseptuaalsed erinevused vaadetes jäävad ületamatuks, kuid paljudes muudes asjades on võimalik jõuda üksteisemõistmiseni, kui piisab vastastikust lugupidamist.

Aastaraamatu artiklite osa lõpetab **Laur Vallikivi** käsitus Eesti ja Soome protestantlike kristlaste misjonitööst postsotsialistliku Venemaa soome-ugri (uurali) rahvaste juures. Kristlaste roll soome-ugri liikumises on seni teadlaste tähelepanu alt välja jäänud. Vallikivi väidab, et kristlikud misjonärid, kelle vastuoluline roll soome-ugri liikumises on seni peaaegu tähelepanuta jäänud, on soome-ugriluse instrumentaliseerinud. Hõimurahvaste solidaarsus ja kohalike keelte arendamine (kristlike tekstide tõlkimise kaudu) pole nende jaoks eesmärk, vaid vahend loomaks protestantlikku identiteeti ja kogukonda. Hõimumisjoni esimeseks keeleks on praktikas pragmaatilistel kaalutlustel sageli vene keel ja omakeelseid kogudusi tekib harva. Kohalikus rahvakultuuris säilinud animismile („paganlusele“), mille mõne rühma puhul on väga oluline identiteeti loov roll, vaatavad misjonärid viltu ning üritavad seda välja tõrjuda. Kokkuvõttes leiab autor, et tänase protestantliku misjonitöö kultuuri muutev jõud on paiguti päris suur ja mitte tingimata positiivne.

61. ERMi aastaraamat on eriline selle poolest, et see on viimane aastakäik, mille publitseerime kõvakaanelise raamatuna. Juba järgmisest aastast muutub aastaraamat digitaalseks. Ettevalmistused võrgukeskkonda kolimiseks on toimunud paar viimast aastat. Digiteeritud on varasemad aastaraamatud ja võrgukeskkonda on üles laadimisel ka kõige värskemad aastakäigud. E-publikatsioonina ilmuval aastaraamatul saab olema oma veebileht, mis on lingitud ka ERMi kodulehele. Artiklid on veebis tasuta kättesaadavad, et need jõuaksid nii erialakolleegide, üliõpilaste kui ka laia ringi kultuurihuviliste lugemislauale.

Indrek Jääts,
Pille Runnel